

PAUL COLLIER

VIITORUL CAPITALISMULUI

Față în față cu noile anxietăți

Traducere din limba engleză de
ADINA IHORA

CORINT
FUTURE

NOILE ANXIETĂȚI

PASIUNE ȘI PRAGMATISM

Rupturi profunde sfâșie structura societății noastre. Acestea aduc noi neliniști și un motiv în plus de mânie poporului nostru, precum și noi frământări politice. Fundamentele sociale ale acestor neliniști sunt geografice, educaționale și morale. Ceea ce înseamnă că zonele de provincie se revoltă împotriva metropolelor, nordul Angliei împotriva Londrei, regiunile din mijlocul țării împotriva regiunilor de coastă. Înseamnă că cei mai puțin educați se revoltă împotriva celor mai bine educați. Înseamnă că oamenii muncitori, care se zbat să-și câștige traiul, se revoltă împotriva „paraziților” și a „rentierilor”. Provincialii truditori, cu mai puțină educație, au înlocuit clasa muncitoare ca forță revoluționară în societate: *sans culottes* au fost înlocuiți de *sans cool*. Așadar, de ce sunt furioși acești oameni?

Teritoriul a devenit o dimensiune a noilor nemulțumiri; după o lungă perioadă de timp în care inegalitățile economice geografice s-au restrâns, de curând acestea s-au accentuat în ritm rapid. Pe tot cuprinsul Americii de Nord, al Europei și al Japoniei, zonele metropolitane s-au dezvoltat exploziv prin comparație cu restul teritoriului. Nu doar că acestea devin mult mai bogate decât regiunile de provincie, dar se detașează

social și încetează, de multe ori, să mai fie reprezentative pentru națiunile ale căror capitale sunt.

Dar chiar și în cadrul unei metropole dinamice, aceste extraordinare câștiguri economice sunt sever diminuate. Noii oameni de succes nu sunt nici capitaliști, nici simpli lucrători; sunt persoane bine educate care dețin abilități noi. Cunoscându-se la universitate și dezvoltând o nouă identitate comună, în care respectul decurge din pricepere, au format o nouă clasă socială. Au dezvoltat chiar și o moralitate specifică, elevând la rang de identitate de grup trăsături precum etnia minoritară și orientarea sexuală și conferindu-le statutul de victime. În baza preocupării lor specifice pentru grupurile victimizate, aceste persoane își declară superioritatea morală asupra celor cu mai puțină educație. După ce s-au plămădit într-o nouă clasă conducătoare, cei bine educați au încredere mai mult decât oricând în guvern și în ei înșiși.

În timp ce averile celor educați au crescut fulminant, ridicând astfel și mediile naționale, cei mai puțin educați, atât din metropole, cât și la nivel național, se află acum într-o criză, fiind stigmatizați drept „clasa muncitoare albă”. Sindromul declinului a început odată cu pierderea locurilor de muncă semnificative. Globalizarea a transferat o mulțime de locuri de muncă slab calificate în Asia, iar evoluția tehnologiei le elimină pe multe altele. Pierderea locurilor de muncă a afectat deosebit de mult două categorii sociale: lucrătorii în vârstă și cei care încercau să se angajeze pentru prima oară.

În cazul lucrătorilor în vârstă, pierderea locului de muncă a dus la destrămarea familiei, consum de droguri, alcool și violență. În America, de aici a decurs și prăbușirea sensului existențial, ceea ce pentru persoanele albe care nu aveau studii superioare a însemnat *scăderea* speranței de viață; iar asta se petrece într-o perioadă în care ritmul fără precedent al progreselor din medicină face să crească rapid speranța de viață pentru grupurile favorizate¹. În Europa, sistemele de protecție socială au atenuat gravitatea consecințelor, dar

și aici fenomenul este larg răspândit, iar în orașele aflate în criză, precum Blackpool, speranța de viață scade și ea rapid. Persoanele de peste cincizeci de ani care au fost disponibile simt gustul amar al disperării. Cu toate acestea, tinerii cu mai puțină educație s-au descurcat ceva mai bine. În cea mai mare parte a Europei, tinerii se confruntă cu șomajul în masă: în prezent, o treime din tinerii italieni nu au un loc de muncă, nivel al deficitului de locuri de muncă nemaîntâlnit de la Marea criză economică din anii 1930. Sondajele arată un nivel de pesimism fără precedent în rândul tinerilor: cei mai mulți se așteaptă să aibă un standard de viață inferior celui avut de părinții lor. Iar aceasta nici măcar nu este o închipuire; în ultimele patru decenii, performanța economică a capitalismului s-a deteriorat. Criza financiară globală din 2008–2009 a evidențiat acest lucru, însă pesimismul continuă să crească încet încă din anii 1980. Prerogativa de bază a capitalismului, un nivel de trai în continuă și constantă creștere pentru toată lumea, a fost întinată: a continuat să-și îndeplinească promisiunea față de unii, însă pe alții i-a ocolit. În America, centrul emblematic al capitalismului, jumătate din generația anilor 1980 o duce categoric mai rău decât generația părinților săi la aceeași vârstă². Pentru aceștia, capitalismul nu funcționează. Date fiind progresele uriașe înregistrate în tehnologie și în politicile publice începând din 1980, eșecul este șocant. Aceste progrese, ele însele dependente de capitalism, făceau posibil ca *toată lumea* să se fi descurcat semnificativ mai bine. Cu toate acestea, în prezent cei mai mulți oameni se așteaptă ca viața copiilor lor să fie mai rea decât le-a fost propria viață. Printre americanii din clasa muncitoare albă, acest gen de pesimism se ridică la un uimitor procent de 76%³. Iar europenii sunt încă și mai pesimiști decât americanii.

Resentimentele celor cu mai puțină educație sunt marcate de teamă. Aceștia își dau seama că cei bine educați se distanțează de ei din punct de vedere social și cultural. Și ajung la concluzia că atât această distanțare, cât și apariția grupurilor

mai favorizate, percepute ca profitând de avantaje, le diminuează dreptul de a pretinde ajutor. Deteriorarea încrederii în viitorul sistemului de protecție socială are loc chiar în momentul în care nevoia lor de ajutor este mai mare decât oricând.

Anxietatea, furia și disperarea au distrus loialitățile politice ale oamenilor, încrederea în guvern și chiar încrederea în semenii lor. Oamenii cu mai puțină educație au constituit nucleul revoltelor în urma cărora Donald Trump a învins-o pe Hillary Clinton în SUA, tabăra Brexit a învins tabăra Remain în Marea Britanie, partidele insurgente ale lui Marine Le Pen și Jean-Luc Mélenchon au câștigat peste 40% din voturi în Franța (reducându-i pe socialiștii aflați la putere la sub 10%), iar în Germania, coaliția dintre Uniunea Creștin-Democrată și Partidul Social Democrat s-a restrâns într-atât de mult încât AfD (Alternativa pentru Germania), de extremă dreapta, a devenit opoziția oficială în Bundestag. Diferența de educație a fost agravată de decalajul geografic. Londra a votat masiv pentru Remain, New Yorkul a votat masiv pentru Clinton, Parisul s-a pronunțat împotriva lui Le Pen și Mélenchon, iar Frankfurtul s-a pronunțat împotriva AfD-ului. Opoziția radicală a venit din provincii. Revoltele aveau legătură cu vârsta, însă nu erau o simplă opoziție între cei în vârstă și cei tineri. Atât muncitorii în vârstă, care fuseseră marginalizați pe măsură ce abilitățile lor își pierdeau valoarea, cât și tinerii, care pătrundeau pe o piață a muncii pustie, s-au întors către extreme. În Franța, tinerii au votat în măsură disproporționată cu noua imagine a extremei drepte; în Marea Britanie și SUA, au votat în măsură disproporționată cu noua imagine a extremei stângi.

Natura urăște vidul, la fel și alegătorii. Frustrarea apărută din prăpastia existentă între ceea ce a fost și ceea ce este fezabil a oferit impulsul de energie necesar pentru două tipuri de politicieni care așteptau la cotitură: populiștii și ideologii. Ultima dată când a deraiat capitalismul, în anii 1930, s-a întâmplat același lucru. Pericolele emergente au fost surprinse

de Aldous Huxley în *Minunata lume nouă* (1932) și de George Orwell în *O mie nouă sute optzeci și patru* (1949). În 1989, sfârșitul Războiului Rece a părut să deschidă perspectiva credibilă că toate dezastrele de acest fel au fost depășite: ajunseserăm la „sfârșitul istoriei”, la o permanentă utopie. Ne confruntăm, în schimb, cu perspectiva mult prea credibilă a propriei noastre distopii.

Noilor anxietăți le-au răspuns prompt vechile ideologii, revenind astfel la vechea și agresiva confruntare dintre stânga și dreapta. O ideologie oferă o combinație seducătoare de certitudini morale simpliste și analiză multifuncțională, oferind un răspuns convingător la orice problemă. Ideologiile readuse la viață ale marxismului secolului al XIX-lea, ale fascismului secolului XX și ale fundamentalismului religios al secolului al XVII-lea au atras deja societățile într-o situație tragică. Pentru că ideologiile au eșuat, și-au pierdut majoritatea adeptilor, prin urmare dispuneau de prea puțini politicieni ideologi care să orchestreze această renaștere. Cei existenți aparțineau unor mici organizații reziduale: persoane cu apetit pentru psihologia paranoică a cultului și prea orbite pentru a înfrunța realitatea eșecului din trecut. În deceniul care a precedat prăbușirea comunismului din 1989, marxiștii care mai rămăseseră credeau că trăiau în „*capitalismul târziu*”. Amintirea publică a acelei prăbușiri s-a estompat acum suficient de mult pentru a susține o renaștere: există o nouă afluență de cărți pe această temă⁴.

Rivalizând cu ideologii în privința puterii de seducție, mai există o specie de politician: populistul carismatic. Populiștii evită chiar și o analiză rudimentară a unei ideologii, trecând direct la soluții care par corecte preț de vreo două minute. Așadar, strategia pe care o adoptă aceștia este distragerea alegătorilor de la o gândire mai profundă, printr-o mare varietate a divertismentului. Liderii cu aceste abilități sunt atrași dintr-un alt bazin de nișă: celebritățile din mass-media.

Atât ideologii, cât și populiștii prosperă de pe urma anxietăților și a furiei provocate de noile rupturi, însă ei sunt

incapabili să le soluționeze. Aceste rupturi nu sunt repetări ale trecutului; sunt fenomene noi și complexe. Dar în procesul de implementare entuziastă a „remediilor” lor înșelătoare, astfel de politicieni pot să producă pagube uriașe. *Există* remedii viabile pentru procesele nocive aflate în desfășurare în societățile noastre, dar acestea nu decurg nici din pasiunea morală a unei ideologii, nici din saltul ocazional al populismului. Se bazează pe analiză și dovezi, necesitând astfel gândirea lucidă a pragmatismului. Toate politicile propuse în această carte sunt pragmatice.

Există însă loc pentru pasiune și aceasta se regăsește din plin în carte. Propria mea viață a străbătut fiecare dintre cele trei crize sumbre care s-au manifestat în societățile noastre. Cu toate că mi-am păstrat gândirea lucidă, acestea mi-au pus în inimă.

Am trăit noul decalaj geografic dintre metropola în plină expansiune și orașele de provincie distruse. Sheffield, orașul meu natal, a devenit simbolul orașului distrus, prăbușirea industriei siderurgice fiind imortalizată în *The Full Monty*. Am trăit efectiv această tragedie: vecinul nostru a ajuns șomer, o rudă și-a găsit un loc de muncă la curățarea toaletelor. Eu mă mutasem între timp la Oxford, care a devenit locul predilect al succesului metropolitan: codul meu poștal înregistrează acum coeficientul cel mai ridicat din țară în ce privește raportul dintre prețul locuințelor și venituri.

Am trăit decalajul dintre competențe și morală existent între familiile de mega-succes și familiile care se dezintegrau din cauza sărăciei. La paisprezece ani, verișoara mea și cu mine eram la egalitate: născuți în aceeași zi, copiii ai unor părinți fără educație care prinseseră locuri la o școală gimnazială de stat, profil teoretic. Viața ei a fost răvășită de moartea timpurie a tatălui; lipsită de acel simbol al autorității, a devenit mamă încă din adolescență, cu eșecurile și umilințele aferente. Viața mea a evoluat între timp, trecând peste etapele importante ale transformării, de la școală, la o bursă

la Oxford.* De acolo, alți câțiva pași au dus la posturile de la catedrele din Oxford, Harvard și Paris; ca nu cumva toate acestea să fie insuficiente pentru stima mea de sine, un guvern laburist mi-a acordat un CBE†, un guvern conservator m-a ridicat la rangul de cavaler, iar colegii mei din Academia Britanică mi-au acordat Medalia Prezidențială. Odată pornită, divergența își are propria dinamică. La șaptesprezece ani, fiicele verișoarei mele erau la rândul lor mame adolescente. Fiica mea de șaptesprezece ani are o bursă la una dintre cele mai bune școli din țară.

În cele din urmă, am trăit decalajul global dintre prosperitatea extraordinară din SUA, Marea Britanie și Franța, în care am dus o viață confortabilă, și sărăcia disperată din Africa, unde lucrez acum. Studenții mei, în majoritate africani, se confruntă cu acest contrast dezolant în deciziile cu impact pe termen lung pe care trebuie să le ia după absolvirea studiilor. În prezent, un student sudanez, un medic care a lucrat în Marea Britanie, trebuie să aleagă între a rămâne în Marea Britanie sau a se întoarce în Sudan ca să lucreze în serviciul primului ministru. A decis să se întoarcă: el este o excepție, întrucât la Londra sunt mai mulți medici sudanezi decât în Sudan.

Aceste trei discrepanțe îngrozitoare nu sunt doar probleme pe care le studiez; sunt tragediile care au ajuns să definească

* La fel ca mine, celebrul dramaturg britanic Alan Bennett era fiul unor părinți cu puțină educație din Yorkshire. *The History Boys (Băieții care fac istoria)* relatează povestea sa, atât de similară cu a mea, a mobilității sociale de la niște origini umile, la Oxford. Numai că el a crescut în Leeds, care era un oraș mai la modă. Pentru a scoate în evidență prăpastia socială pe care a trebuit să o depășească, a făcut ca piesa să nu se desfășoare în orașul său natal, ci în *al meu*. Primul act se încheie cu protagonistul care își enumeră dezavantajele în crescendo: „Sunt scund, sunt gay și sunt din Sheffield!” El nu este așa, dar eu sunt. Bennett a plasat acțiunea piesei chiar în școala mea: eu sunt un „băiat care face istoria” mai autentic decât Bennett însuși.

† Comandant al Ordinului Imperiului Britanic (n. tr.).

scopul meu în viață. Iată și motivul pentru care am scris cartea de față: vreau să schimb această situație.

TRIUMFUL ȘI DESTRĂMAREA SOCIAL-DEMOCRAȚIEI

Sheffield nu este un oraș la modă, dar asta doar întărește legăturile dintre locuitorii săi, iar aceste legături reprezentau cândva o puternică forță politică. Orașele din nordul Angliei au fost pionierii revoluției industriale, iar locuitorii lor au fost primii care s-au confruntat cu noile anxietăți generate de aceasta. Admițând că aveau un atașament comun față de locul în care se formaseră, comunități precum cea din Sheffield au creat organizații cooperative care au abordat aceste anxietăți. Prin afinități, au creat organizații care s-au bucurat de beneficiile reciprocității. Societățile care au înființat cooperative le-au permis oamenilor să economisească bani pentru o casă; Halifax, un alt oraș din Yorkshire, a dat naștere la ceea ce avea să devină cea mai mare bancă din Marea Britanie. Societățile de asigurări cooperative le-au permis oamenilor să reducă riscurile. Industria agroalimentară și comerțul cu amănuntul cooperative le-au oferit fermierilor și consumatorilor puterea de a negocia cu marile companii. Din creuzetul său din nordul Angliei, mișcarea cooperativă s-a răspândit rapid într-o mare parte a Europei.

Reunindu-se, aceste cooperative au devenit temelia partidelor politice de centru-stânga: partidele social-democrației. Beneficiile reciprocității din cadrul comunității s-au intensificat atunci când comunitatea a devenit națiune. Ca și cooperativele, noua agendă politică era pragmatică, înrădăcinată în anxietățile care asaltau viața familiilor obișnuite. În perioada postbelică, multe dintre aceste partide social-democrate au ajuns la putere în Europa și s-au folosit de acest lucru pentru a pune în aplicare o serie de politici pragmatice care au abordat aceste anxietăți în mod eficient. Asistența medicală, pensiile,

educația, asigurările pentru șomaj s-au succedat în cascadă, trecând din legislație în viețile oamenilor, pe care le schimbau. Aceste politici s-au dovedit a fi atât de valoroase, încât au fost acceptate de toată paleta centrală a spectrului politic. Partidele politice de centru-stânga și centru-dreapta au alternat la putere, dar politicile au rămas neschimbate.

Cu toate acestea, ca forță politică, social-democrația trece acum printr-o criză existențială. Ultimul deceniu a fost un lung șir de dezastre. La centru-stânga, atacată de Bernie Sanders, Hillary Clinton a pierdut în favoarea lui Donald Trump; sub conducerea lui Blair-Brown, Partidul Laburist Britanic a fost preluat de către marxiști. În Franța, președintele Hollande a decis ca nici măcar să nu mai încerce câștigarea unui al doilea mandat, iar Benoît Hamon, cel care l-a înlocuit drept candidat din partea Partidului Socialist, a fost învins, obținând doar 8% din voturi. Partidele social-democrate din Germania, Italia, Olanda, Norvegia și Spania au suferit o scădere dramatică a susținerii din partea alegătorilor. Acestea ar fi fost în mod normal vești bune pentru politicienii de centru-dreapta, însă în Marea Britanie și în America au pierdut, la rândul lor, controlul asupra propriilor partide, în timp ce în Germania și în Franța sprijinul lor electoral s-a prăbușit. De ce s-au întâmplat toate acestea?

S-au întâmplat pentru că social-democrații de stânga și de dreapta s-au îndepărtat de origini în privința reciprocității practice a comunităților, fiind atrași de un grup de oameni complet diferit, care a devenit excesiv de influent: intelectuali din clasa mijlocie.

Intelectualii de stânga au fost atrași de ideile unui filozof din secolul al XIX-lea, Jeremy Bentham. Filozofia sa, utilitarismul, a detașat moralitatea de valorile noastre instinctive, deducând-o dintr-un unic principiu al rațiunii: o acțiune trebuia considerată a fi morală dacă înlesnea „cea mai mare bunăstare pentru cei mai mulți”. Deoarece valorile instinctive ale oamenilor nu se ridicau la înălțimea acestui standard nobil, societatea avea nevoie de o avangardă de tehnocrați cu

o moralitate sănătoasă, care să conducă statul. Această avangardă, alcătuită din custozii paternaliști ai societății, era o versiune actualizată a gardienilor din *Republica* lui Platon. John Stuart Mill, instruit ca discipol al lui Bentham – celălalt intelectual care a fondat utilitarismul – citea *Republica* în greaca veche de la vârsta de opt ani.

Din păcate, Bentham și Mill nu erau giganții moderni ai moralității, echivalenții lui Moise, Iisus și Mahomed; erau niște indivizi ciudat de asociali. Bentham era atât de bizar, încât astăzi se consideră că ar fi fost autist și incapabil să aibă un simț al comunității. Mill avea puține șanse de normalitate: ținut intenționat departe de alți copii, probabil că era mai familiarizat cu Grecia antică decât cu societatea în care trăia. Având în vedere asemenea origini, nu este surprinzător că etica adepților lor este foarte diferită de a noastră⁵.

Valorile ciudate ale lui Bentham nu ar fi avut niciun impact, dacă nu ar fi fost introduse în știința economiei. După cum vom vedea, știința economiei a elaborat o descriere a comportamentului uman cât mai departe cu putință de moralitatea utilitaristă. *Homo oeconomicus* este cu desăvârșire egoist și infinit de lacom, nepăsându-i decât de sine însuși. El a devenit baza teoriei economice a comportamentului uman. Numai că în scopul evaluării politicilor publice, știința economiei avea nevoie de un indicator pentru totalizarea bunăstării sau a „utilității” fiecăruia dintre acești indivizi psihopați. Utilitarismul a devenit fundamentul intelectual pentru această aritmetică: întâmplător, „cea mai mare bunăstare pentru cei mai mulți” s-a pretat la tehnicile matematice standard precum maximizarea. S-a presupus că „utilitatea” rezulta din consum, un consum suplimentar generând creșteri tot mai mici ale utilității. În cazul în care cantitatea totală de consum din societate ar fi rămas fixă, maximizarea utilității ar fi o simplă chestiune de redistribuire a veniturilor, astfel încât consumul să fie perfect egal. Economiiștii social-democrați au recunoscut că „plăcinta” consumului nu avea o dimensiune fixă și, din moment

ce impozitarea ar descuraja munca, plăcinta s-ar micșora. Teoriile avansate ale „impozitării optime” și „problema agentului-principal” au fost dezvoltate pentru a aborda chestiunea stimulentei. În esență, politicile publice social-democrate au devenit modalități tot mai sofisticate de utilizare a impozitării pentru a redistribui consumul, reducând totodată factorii de descurajare a muncii.

În scurt timp s-a dovedit că nu exista nicio metodă mecanică de a trece de la „profiturile” individuale la exprimarea bunăstării societății, care să îndeplinească fie și regulile de bază ale coerenței intelectuale. Specialiștii în domeniu au dat aprobator din cap, dar au continuat să facă același lucru. Majoritatea filozofilor din mediul academic au abandonat utilitarismul ca fiind plin de imperfecțiuni; economiștii au închis ochii. Utilitarismul se dovedea a fi uimitor de convenabil. La drept vorbind, pentru multe chestiuni de politici publice este realmente destul de adecvat; de politică depinde dacă deficiențele sale sunt sau nu devastatoare. Pentru chestiuni modeste, precum: „ar trebui construit un drum aici?”, uneori este cea mai bună metodă de care dispunem. Dar pentru multe probleme mai importante este fără îndoială inadecvat.

Înarmată cu calculul său utilitarist, știința economiei s-a infiltrat rapid în politicile publice. Platon își imaginase gardienii ca fiind filozofi, dar în practică aceștia erau, de obicei, economiști. Prezumția lor că oamenii erau psihopați le justifica erijarea într-o elită cu moralitate superioară, iar premisa că scopul statului era de a maximiza utilitatea justifica redistribuirea consumului către oricine avea cele mai mari „nevoi”. Accidental și, de obicei, pe nesimțite, politicile social-democrate nu au mai avut ca obiect construirea obligațiilor reciproce ale tuturor cetățenilor.

În combinație, rezultatul a fost toxic. Toate obligațiile morale ajungeau până la nivelul statului, responsabilitatea revenind elitei cu o moralitate de încredere. Cetățenii au încetat

să mai fie actori morali cu responsabilități, fiind reduși, în schimb, la rolul de consumatori. Planificatorul social și avangarda sa de îngeri utilitariști erau deținătorii adevărului absolut: comunitarismul a fost înlocuit de paternalismul social.

Politica postbelică a orașelor a constituit ilustrarea emblematică a acestui paternalism încrezător. Numărul tot mai mare de mașini a creat nevoia de pasaje rutiere, iar numărul tot mai mare de oameni a creat nevoia de locuințe. În consecință, străzi și cartiere întregi au fost demolate pentru a fi înlocuite de pasaje rutiere moderne și de zgârie-nori. Cu toate acestea, spre uimirea avangardei utilitariste, a urmat o reacție negativă. Demolarea comunităților se justifica dacă ar fi contat doar îmbunătățirea condițiilor materiale locative ale persoanelor sărace. Însă această acțiune a periclitat comunitățile care, de fapt, dădeau un sens vieții oamenilor.

Cercetări recente din psihologia socială ne-au permis să înțelegem mai bine această reacție negativă. Într-o carte excepțională, Jonathan Haidt a măsurat valorile fundamentale din întreaga lume. El a descoperit că aproape toată lumea prețuiește șase astfel de valori: loialitatea, corectitudinea, libertatea, ierarhia, grija (față de aproapele nostru) și sacralitatea⁶. Obligațiile reciproce create de mișcarea cooperativă se bazaseră pe valori precum loialitatea și corectitudinea. Paternalismul avangardei utilitariste, exemplificat prin demolarea comunităților, a încălcat ambele valori plus libertatea – în timp ce recentele cercetări în psihologia socială bazată pe neuroștiințe au constatat că iubitele proiecte moderniste ale planificatorilor au redus bunăstarea, prin încălcarea valorilor estetice uzuale. De ce nu a reușit avangarda să recunoască aceste slăbiciuni morale în ceea ce făcea? Din nou, Haidt are răspunsul: valorile sale erau atipice. În locul celor șase valori la care țineau cei mai mulți oameni, avangarda își restrânsese valorile la doar două: grija față de aproapele nostru și egalitatea. Nu doar că valorile sale erau atipice, dar la fel erau și caracteristicile sale: occidental, educat, industrial,

bogat și dezvoltat — pe scurt, WEIRD*. Grijă față de aproapele nostru și egalitatea sunt valorile utilitariste: adepții ciudați ai ciudățeniei. În cel mai bun caz, educația ne sporește empatia, permițându-ne să ne punem în locul altor persoane.† În practică însă aceasta face adesea exact opusul, distanțându-i pe cei care au succes de anxietățile comunităților obișnuite. Înarmați cu încrederea superiorității meritocratice, indivizii din avangardă s-au văzut cu ușurință în ipostaza noilor gardieni platonicieni, îndreptățiți să nu țină cont de valorile altor persoane. Bănuiesc că dacă Haidt ar fi cercetat în continuare, ar fi constat că atunci când WEIRD respingea ostentativ ierarhia, ei înțelegeau prin aceasta ierarhiile moștenite din trecut. Au luat de bună o nouă ierarhie: au format noua meritocrație.

Reacția negativă împotriva paternalismului s-a intensificat în anii 1970. Teoretic, ar fi putut să atace disprețul față de loialitate și de corectitudine, restabilind comunitarismul; în schimb, avangarda a atacat disprețul față de libertate și a cerut ca indivizii să fie protejați de încălcarea acesteia de către stat, prin revendicarea *drepturilor lor naturale*. Bentham respinsese noțiunea de drepturi naturale ca fiind „o tâmpenie imensă”, și aici cred că a avut dreptate. Dar politicienii care se luptau să câștige alegerile au început să găsească oportună proclamarea de noi drepturi. Drepturile păreau mai principiale decât simplele promisiuni de cheltuieli suplimentare, și în timp ce promisiunile punctuale puteau fi puse la îndoială în baza costurilor și a impozitelor pe care le necesitau, drepturile lăsau discret în afara discuției obligațiile presupuse de respectarea lor. Mișcarea cooperativă legase ferm drepturile de obligații;

* WEIRD (ciudad) — acronim în engleză în original: Western, Educated, Industrial, Rich and Developed (n. tr.).

† Pinker (2011) relatează în mod strălucit modul în care răspândirea în masă a alfabetizării de la mijlocul secolului al XIX-lea a creat o piață a romanelor de larg consum. Citind romane, oamenii au învățat să privească o situație din perspectiva altcuiva — o lecție de empatie, iar Pinker explică astfel declinul spectacolului spânzurărilor publice, popular înainte, ca fiind o consecință a alfabetizării.

utilitariștii le desprinseseră pe amândouă din sarcina indivizilor, transferându-le în seama statului. Acum, libertarienii le restituiau indivizilor drepturile, dar nu și obligațiile.

Acest elan către drepturi individuale s-a aliat la o nouă mișcare politică, ce a revendicat, la rândul ei, anumite drepturi, respectiv drepturile *grupurilor* defavorizate. Inițiată de afro-americani, mișcarea a fost imitată de feministe. Și aceștia au găsit un filozof al lor – John Rawls – care s-a opus criticii lui Bentham în privința drepturilor naturale, cu un principiu general de un raționament diferit: o societate ar trebui considerată morală dacă legile sale au fost concepute în favoarea celor mai defavorizate grupuri. Scopul principal al acestor mișcări a fost includerea lor în societate pe o bază egală cu toți ceilalți, și atât afro-americanii, cât și femeile, aveau temeuri incontestabile să ceară o profundă schimbare socială. După cum vom vedea, tiparele sociale pot persista cu îndârjire, așa că incluziunea avea să necesite inevitabil etapa de tranziție a luptei împotriva discriminării. O jumătate de secol mai târziu, încă ne aflăm în această tranziție, numai că între timp, ceea ce a început sub forma unor mișcări de includere s-a coagulat, poate neintenționat, în identități de grup care au devenit opuse: lupta devine mai înverșunată prin imaginarea unui grup inamic.* Limbajul drepturilor a proliferat, cuprinzându-le pe cele ale individului împotriva statului paternalist, pe cele ale alegătorilor – presărate periodic cu justificări de către politicieni – și pe cele ale noilor grupuri de victime aflate în căutarea unui tratament privilegiat. Aceste trei seturi de drepturi aveau puține în comun, dar fiecare se opunea alinierii generale a drepturilor la obligații, aliniere înfăptuită de social-democrație, pe când adesea la rădăcinile sale comunitare.

Cauza utilitaristă a fost promovată de economiști; cauza drepturilor a fost promovată de avocați. Cele două avangarde au fost de acord asupra unor chestiuni, transformându-le în

* Această strategie politică fiind comună atât fascismului, cât și marxismului.

motivație pentru lobby-uri extrem de puternice. Asupra altora, au intrat în conflict: Rawls și adepții săi au acceptat că unele dintre drepturile care ar conferi putere grupurilor mici, dar defavorizate, i-ar dezavantaja pe toți ceilalți și în felul acesta ar eșua în respectarea criteriului utilitarist. În competiția dintre tehnocrații economici și avocați, balanța puterii înclina inițial spre economiști: promisiunea de a oferi „cea mai mare bunăstare pentru cei mai mulți” i-a atras pe politicienii aflați în căutare de voturi. Însă, treptat, balanța puterii s-a înclinat spre avocați, înarmați cu atuul instanțelor de judecată.

Pe când cele două ideologii deveneau tot mai divergente, în niciuna dintre ele nu-și găseau locul ideile care călăuziseră mișcarea cooperativă. Utilitariștii, rawlsienii și libertarienii puneau accentul pe individ, nu pe colectiv, iar economiștii utilitariști și avocații rawlsieni puneau accentul pe diferențele dintre grupuri – cei dintâi în baza venitului, iar cei din urmă în baza defavorizării. Și unii, și ceilalți au influențat politicile democratice. Economiștii utilitariști au cerut redistribuirea în funcție de nevoi, astfel că beneficiile sociale au fost treptat regândite în așa fel încât drepturile să nu mai fie legate de contribuții, renunțându-se la valoarea umană firească a corectitudinii. Cei care nu contribuiseră erau privilegiați față de cei care contribuiseră. Avocații rawlsieni au solicitat rectificarea situației în temeiul defavorizării. De exemplu, drepturile refugiaților au devenit principala prioritate pentru social-democrații germani în negocierile din 2018 privind coaliția. Martin Schultz, liderul partidului, a insistat asupra faptului că „Germania trebuia să respecte legislația internațională indiferent de starea de spirit din țară”⁷. Acel „indiferent de starea de spirit din țară” era exprimarea clasică a avangardei morale; atât Bentham, cât și Rawls l-ar fi aclamat pe Schultz, dar în decurs de o lună acesta a fost demis în urma unei revolte populare. Ambele ideologii resping instinctele morale firești ale reciprocității și recompensei, promovând câte un singur raționament (chiar dacă principiile diferă) care să fie impus de

o avangardă de cunoscători. Mișcarea cooperatistă, în schimb, se baza pe acele instincte morale firești: o tradiție filozofică ce-și avea originea în gândirea lui David Hume și a lui Adam Smith. Într-adevăr, Jonathan Haidt se exprimă fără echivoc în privința acestei datorii morale, considerând propria lucrare ca fiind „un prim pas în continuarea proiectului lui Hume”.

În timp ce intelectualii de stânga abandonau social-democrația comunitară pragmatică în favoarea ideologiilor utilitariste și rawlsiane, partidele de centru-dreapta fie au rămas blocate într-o zonă nostalgică a ideilor facile, fie au fost atrase de un grup de intelectuali tot atât de nechibzuiți. Creștin-democrații din Europa continentală, reprezentați de Silvio Berlusconi, Jacques Chirac și Angela Merkel, au adoptat în mare măsură calea nostalgiei; conservatorii și partidele republicane din lumea anglofonă au ales ideologia. Filozofiei lui Rawls i s-a opus cea a lui Robert Nozick: drepturile indivizilor la libertate erau prioritare intereselor colective. Această idee s-a alăturat în mod firesc noii analize economice efectuate de laureatul Premiului Nobel, Milton Friedman, și anume că libertatea de a urmări interesul propriu, limitată doar de concurență, producea rezultate superioare față de cele care puteau fi obținute prin planificare și reglementare publice. Aceste principii au pus bazele intelectuale pentru revoluțiile politice instituite de Ronald Reagan și de Margaret Thatcher. Deși noile ideologii de stânga și de dreapta s-au prezentat ca fiind diametral opuse, acestea aveau în comun accentul asupra individului și pasiunea pentru meritocrație: elita meritocratică morală de stânga rivaliza cu elita meritocratică productivă de dreapta. Superstarurile stângii au devenit cei foarte competenți; superstarurile dreptei au devenit cei foarte bogați.*

Așadar, ce fusese atât de greșit cu social-democrația încât și stânga, și dreapta s-o fi abandonat? În perioada de glorie din

* De asemenea, indivizii anormali care erau și foarte competenți și foarte bogați, precum vechiul meu prieten George Soros, au devenit niște personaje negative, fiind priviți cu neîncredere de ambele tabere.

anii 1950 și 1960 nu fusese mai nimic în neregulă cu aceasta. Dar cu toate că social-democrația fusese forța intelectuală dominantă în politicile publice, a fost o creatură a timpului său. Departe de încapsularea adevărilor universale – revendicarea specifică tuturor ideologiilor – social-democrația a fost construită în circumstanțe specifice și a fost justificată doar de aceste circumstanțe. Pe măsură ce s-au schimbat circumstanțele, pretențiile sale la universalism s-au spulberat. Până la sfârșitul anilor 1970, perioada în care SUA și Marea Britanie se aflau pe picior de egalitate, condițiile pentru social-democrație deja se destrămau; revolta în masă care i-a adus pe Reagan și Thatcher la putere era în plină desfășurare. Social-democrația a funcționat din 1945 până în anii 1970 deoarece a trăit dintr-un capital imens, invizibil și necuantificabil, care fusese acumulat în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial – o identitate comună forțată printr-un efort național suprem și de succes. Pe măsură ce capitalul respectiv s-a deteriorat, puterea deținută de statul paternalist a devenit din ce în ce mai detestată.

Așa cum i-au fost subminate bazele sociale, la fel au fost destituite și fundamentele intelectuale ale social-democrației. Omniscientul gardian platonician, planificatorul social, a fost ridiculizat și dat uitării odată cu apariția noului domeniu al Teoriei Alegerii Publice. Aceasta a recunoscut că deciziile privind politicile publice nu sunt luate, de obicei, de sfinți detașați de cele lumești, ci prin echilibrarea presiunilor venite de la diferite grupuri de interese, inclusiv de la birocrății înșiși. Se putea conta pe altruismul planificatorului numai atât timp cât persoanele implicate în luarea deciziilor erau impregnate de pasiunea pentru interesul național, așa cum a fost acesta insuflat generației din timpul războiului. În cadrul filozofiei, utilitarismul încă mai are o mulțime de adepți, însă criticile nimicitoare s-au acumulat⁸. Acestea au fost întărite de criticile psihologilor sociali, precum Haidt, care au dezvăluit faptul că valorile utilitare sunt departe de a fi niște adevăruri universale.

Marea majoritate a omenirii nu este alcătuită din nerozii egoiști descriși în economia utilitaristă, ci din oameni care prețuiesc nu doar grija față de aproape, ci și corectitudinea, loialitatea, libertatea, sacralitatea și ierarhia. Ei nu sunt mai *egoiști* decât avangarda social-democrată; sunt mai *echilibrați*.

Pe măsură ce noul libertarianism de dreapta s-a dovedit a fi și mai distructiv, și mai puțin eficient decât era de așteptat, stânga a revenit la putere, dar nu și la comunitarism. În schimb, acum era controlată de noii ideologi. Noua avangardă probabil că îi înlocuise pe comunitariști fără ca măcar să observe că făcuse acest lucru. Însă familiile obișnuite au observat, nu în ultimul rând pentru că, separate de comunități, unele dintre politicile favorizate de avangardă erau dăunătoare și nepopulare. Cei din avangardă conduceau statul din metropolă, care era înfloritoare, și dirijau sprijinul spre grupurile considerate a fi cele mai nevoiașe: spre „victime”. Noile anxietăți afectau oameni care de multe ori nu îndeplineau suficiente criterii, în ciuda faptului că li se deteriorau condițiile de viață atât la modul absolut, cât și comparativ cu grupurile de „victime”, mai la modă. Un corolar al statutului de „victime” era că cei incluși aici nu puteau fi considerați în niciun fel responsabili pentru condițiile lor de viață. Chiar și atunci când clasa muncitoare a dobândit o parte din caracteristicile victimei, acest lucru i-a dat dreptul doar la un consum suplimentar: acesta a fost punctul focal al redistribuirii utilitariste. Concepte precum apartenența, meritul, demnitatea și respectul, care decurg din îndeplinirea obligațiilor, sunt atât de străine, încât au lipsit cu totul din discursul profesional. Însă clasei muncitoare albe i-a fost refuzat, de regulă, statutul de victimă: iată cum comenta scăderea speranței de viață a celor din această clasă publicația *WEIRD National Review*: „aceștia *merită* să moară”⁹. Reiese clar că, deși toate victimele sunt egale, unele sunt mai egale decât altele.

Trăim o tragedie. Generația mea a cunoscut triumfătoarele realizări ale capitalismului, valorificate de social-democrația

comunitaristă. Cei din noua avangardă au uzurpat social-democrația, aducând propria etică și propriile priorități. Pe măsură ce efectele secundare distructive ale noilor forțe economice ne-au afectat societățile, disfuncțiile acestor noi etici au fost dezvăluite cu brutalitate. Eșecurile capitalismului din prezent, așa cum au fost gestionate de noile ideologii, sunt tot atât de manifeste cum au fost și succesele doctrinelor pe care le-au înlocuit. Este timpul să ne întoarcem privirea de la ce a funcționat greșit, la modalitățile prin care toate acestea pot fi remediate.

REMEDIEREA

Politicienii, ziarele, revistele și librăriile noastre abundă de propuneri care par inteligente: ar trebui să recalificăm lucrătorii, ar trebui să ajutăm familiile aflate în dificultate, ar trebui să majorăm impozitele pentru cei bogați. Multe dintre acestea sunt corecte în principiu, dar abordează un singur aspect al noilor anxietăți; nu oferă un răspuns coerent cu privire la ceea ce s-a abătut asupra societăților noastre. Aceste propuneri sunt rareori transformate în strategii implementabile susținute de dovada eficienței lor. Și nici nu se bazează în mod explicit pe un cadru etic, altul decât acela al ideologilor. Eu am încercat să fac ceva mai bun. Am încercat să combin o critică coerentă a ceea ce s-a greșit cu modalități practice de corectare a celor trei decalaje care ne-au distrus societățile.

Social-democrația are nevoie de o resetare intelectuală care să o aducă, din criza existențială în care se află, la ceva ce ar putea redeveni filozofia de centru a spectrului politic, adoptată atât de centru-stânga, cât și de centru-dreapta. Pentru acest proiect, care pare atât de grandios, am fost inspirat de faptul că, în urmă cu peste șaiszeci de ani, o carte extrem de influentă a făcut exact acest lucru. *The Future of Socialism*, de Anthony Crosland, a oferit social-democrației coerență intelectuală în perioada sa de glorie. Aceasta s-a delimitat

irevocabil de ideologia marxistă, recunoscând că, departe de a fi un obstacol în calea prosperității în masă, capitalismul era esențial bunăstării colective. Capitalismul creează companiile și le disciplinează, acestea fiind organizațiile care le permit oamenilor să valorifice specializarea și potențialul de productivitate pe scară largă. Marx a crezut că acest lucru ar putea duce la alienare: să lucrezi pentru capitaliștii marilor companii ar separa inevitabil plăcerea de muncă, pe când specializarea „îl înlănțuia [pe om] într-un mic fragment din întreg”. În mod ironic, consecințele alienării au fost tragic dezvăluite de socialismul industrial, a cărui cultură se reducea la: „Ei se prefac că ne plătesc, iar noi ne prefacem că muncim”. Alienarea nu este prețul pe care societatea trebuie să îl plătească pentru a fi prosperă; acceptarea capitalismului nu înseamnă un pact cu diavolul. Multe companii moderne bune le oferă lucrătorilor un scop în viață și suficientă autonomie pentru ca aceștia să-și asume responsabilitatea îndeplinirii acestuia. Lucrătorii obțin satisfacție din activitatea pe care o prestează, nu doar din banii pe care îi câștigă. Multe alte companii nu sunt astfel și mulți oameni sunt blocați în locuri de muncă neproductive și demotivante. Ca să funcționeze pentru toată lumea, capitalismul trebuie gestionat astfel încât să ofere atât un scop, cât și productivitate. Însă aceasta presupune următorul principiu: capitalismul trebuie gestionat, nu învins.

Crosland era un pragmatic – o politică trebuia judecată după criteriul funcționalității, nu după conformarea la principiile unei ideologii. O teză de bază a filozofiei pragmatice este că nu ar trebui să ne așteptăm la adevăruri eterne, din moment ce societățile se schimbă. *The Future of Socialism* nu este o literă de lege pentru viitor, a fost o strategie potrivită pentru epoca în care a apărut. Deși nutrea o suspiciune sănătoasă față de paternalismul arogant al avangardei, viziunea sa asupra bunăstării a fost tot atât de reduționistă – consum individual egalizat. *Viitorul capitalismului* nu este un *re-make* al *The Future of Socialism*. Este o încercare de a oferi un

pachet coerent de remedii care se adresează noilor noastre anxietăți.

Mediul academic a devenit tot mai compartimentat în baze de specializare. Acest lucru oferă avantaje în privința profunzimii cunoștințelor, dar sarcina actuală se întinde pe mai multe astfel de baze. Această carte a fost posibilă doar pentru că am învățat din colaborarea cu o paletă excepțional de largă de specialiști de renume mondial. Noua divergență socială este parțial determinată de modificări ale identităților sociale; de la George Akerlof am învățat despre noua psiho-economie a modului în care se comportă oamenii în grupuri, parțial determinat de globalizare, care a luat-o pe căi greșite. De la Tony Venables am învățat despre noua dinamică economică a aglomerației metropolitane și de ce orașele de provincie pot să facă implozie, acest lucru fiind parțial determinat de comportamentul viciat al companiilor. De la Colin Mayer am aflat ce se poate face în privința pierderii scopului, care în mod fundamental este determinat de preluarea politicii publice de către utilitariști. De la Tim Besley am învățat despre o nouă fuziune între teoria morală și economia politică, iar de la Chris Hookway am învățat despre originile filozofice ale pragmatismului.

Deși am încercat să integrez ideile acestor coloși intelectuali ca fundament pentru soluții practice, nimeni nu poate fi tras la răspundere pentru rezultatul pe care l-am obținut¹⁰. Criticii vor citi cartea în căutare de lucruri pe care să le conteste și cu siguranță le vor găsi. Însă volumul acesta este o tentativă serioasă de aplicare a tendințelor academice recente asupra noilor anxietăți care ne-au asaltat societățile. Îmi exprim speranța ca, la fel ca în cazul *The Future of Socialism*, și această carte să poată oferi o bază pe care centrul asediat al spectrului politic să poată reconstrui.

Societățile capitaliste trebuie să fie atât etice, cât și prospere. În capitolul următor conținem descrierea umanității sub forma unui *homo oeconomicus* (om economic): lacom și egoist. Din păcate, acum există dovezi incontestabile că studenții

de la economie încep să se conformeze acestui comportament, însă această situație reprezintă o excepție. Pentru cei mai mulți dintre noi, relațiile sunt fundamentale în viața noastră, iar aceste relații vin însoțite de obligații. De extremă importanță este faptul că oamenii își asumă angajamente reciproce, care constituie însăși esența comunității. Lupta dintre egoism și obligații reciproce – dintre individualism și comunitate – se desfășoară pe trei arene care ne domină viața: state, companii și familii. În ultimele decenii, individualismul s-a manifestat agresiv pe toate aceste planuri, iar comunitatea a bătut în retragere. Pentru fiecare dintre acestea, propun modul în care o etică a comunității ar putea fi restabilită și îmbunătățită prin politici care să reechilibreze puterea.

Pe baza acestei etici comunitare practice, abordez divergențele care ne distrug societățile. Noul decalaj geografic între metropola în plină expansiune și orașele de provincie distruse poate fi estompat, dar asta necesită o gândire complet diferită. Metropola generează venituri economice uriașe care ar trebui să revină societății, dar pentru asta este nevoie de o regândire substanțială a impozitării. Refacerea orașelor distruse este fezabilă, dar antecedentele sunt descurajatoare. Nici piața și nici intervențiile publice nu au fost foarte eficiente. Pentru a avea succes, trebuie ca seria de politici inovatoare să fie coordonată și susținută.

Noul decalaj al claselor, între cei educați și prosperi și cei mai puțin educați și deznădăjduiți, poate fi, de asemenea, restrâns. Dar niciun fel de politică nu poate să schimbe deznădejdea: contrar fixației pe consum a utilitarismului, natura problemei este mult prea profundă pentru a fi rezolvată de creșterea consumului prin profituri mai mari. Chiar mai mult decât în cazul orașelor distruse, va fi necesară o gamă largă de politici pentru a schimba șansele de reușită nu doar pentru indivizi, ci și pentru relațiile dintre ei. Intervențiile sociale ar avea ca scop susținerea familiilor aflate în dificultate, mai degrabă decât să-și asume politicile rolul de părinte. Unele

dintre problemele care au dus la deznădejde au fost agravate de strategiile egocentrice ale celor bine educați și cu o înaltă calificare. Într-o oarecare măsură, strategiile cele mai dăunătoare pot fi restrânse, iar aici nu este vorba doar despre faptul că este excesiv consumul și trebuie redus prin impozitare.

Cât despre decalajul global, avangarda paternalistă, încrezătoare, s-a lăudat cu globalizarea, sedusă de perspectiva unui viitor post-național. Cu toate acestea, reacțiile individuale raționale la oportunitățile globale nu sunt neapărat benefice social. Pentru economiști, opoziția întemeiată față de restricțiile importante impuse comerțului nu a reușit să producă un entuziasm răsunător față de liberalizare. Comerțul este în general suficient de benefic pentru fiecare țară, astfel că oricine obține câștiguri *ar putea* să-i despăgubească integral pe cei care le-au pierdut. Dar deși economiștii au fost susținătorii înfocați ai comerțului, ei au păstrat tăcerea în privința despăgubirilor. În lipsa acestora, nu există nicio bază analitică pentru a susține că societatea o duce mai bine. Similar, insistența întemeiată în privința drepturilor minorităților rasiale a omis să-și asume fără rezerve imigrația. Cu toate acestea, în ciuda etichetei comune de globalizare, comerțul și migrația sunt procese economice foarte diferite, unul determinat de avantajul *comparativ*, celălalt de avantajul *absolut*. Nu există nicio prezumție analitică după care migrația ar genera câștiguri fie pentru societățile în care sosesc migranții, fie pentru cele din care pleacă; singurele câștiguri categorice sunt cele ale migranților înșiși.

UN MANIFEST

Capitalismul a avut multe realizări și este esențial pentru prosperitate, dar nu este vorba despre teoria economică a doctorului Pangloss*. Niciuna dintre cele trei noi sciziuni sociale

* Personaj din satira *Candide*, a filozofului, scriitorului și istoricului francez Voltaire; un simbol al optimismului nejustificat și incurabil (n. red.).

nu poate fi vindecată exclusiv în baza presiunilor pieței și a interesului personal: „Relaxați-vă și bucurați-vă de peisaj” nu este doar o insensibilitate, este de-a dreptul o înfumurare. Avem nevoie de politici publice active, însă paternalismul social a eșuat în mod repetat. Stânga a presupus că statul știa mai bine, dar, din păcate, nu a știut. Statul călăuzit de avangardă a fost considerat singura entitate condusă de etică, dar a fost o exagerare crasă a capacităților etice ale statului, respingându-le în consecință pe cele ale familiilor și ale companiilor. Dreapta a avut convingerea că descătușarea de reglementarea statului – mantra libertariană – ar elibera puterea interesului propriu și ar îmbogăți pe toată lumea. Acest lucru a exagerat enorm fascinația pieței și, în consecință, a respins constrângerile etice. Avem nevoie de un stat activ, însă unul care să accepte un rol mai modest; avem nevoie de piață, însă călăuzită de un scop bine ancorat în etică.

În căutarea unui concept mai adecvat, mă gândesc la politicile pe care le propun pentru a vindeca aceste clivaje ca la un *maternalism social*. Statul ar fi activ atât în sferele economice, cât și în cele sociale, dar nu s-ar împuternici în mod fățiș pe sine. Politicile sale fiscale i-ar împiedica pe cei puternici să-și însușească niște câștiguri pe care nu le merită, dar nu ar spolia bucurios veniturile bogaților pentru a le da celor săraci. Reglementările sale i-ar mandata pe cei care suferă în urma „distrugerii creatoare”, prin care se determină progresul economic pe baza concurenței, să solicite despăgubiri, mai degrabă decât să încerce să zădărnicească însuși procesul care îi conferă capitalismului dinamica sa uimitoare.* Patriotismul

* „Distrugerea creatoare” este procesul prin care companiile eficiente le elimină, prin concurența de piață, pe cele mai puțin eficiente. Aceasta reprezintă o parte importantă din creșterea treptată a veniturilor medii. Termenul a fost inventat de Joseph Schumpeter (în 1942), care l-a descris ca fiind „elementul esențial al capitalismului”. De aceea toate celelalte „ism-uri”, oricât ar părea de romantice, sunt în cel mai bun caz irelevante. Viitorul societăților noastre va depinde de reformarea capitalismului, nu de răsturnarea sa.

ar fi o forță unificatoare, înlocuind accentul pus pe identitățile fragmentate ale nemulțumirilor. Fundamentul filozofic al acestei agende este respingerea ideologiei. Prin asta nu vreau să sugerez un amalgam de idei aruncate la grămadă, ci mai degrabă dorința de a accepta valorile noastre morale, diverse și înnăscute, precum și compromisurile pragmatice pe care le presupune acea diversitate. Mecanismul de forțare a valorilor prin recurgerea la un raționament unic, absolut, este sortit să dezbine. Acceptarea diverselor noastre valori se bazează pe filozofia lui David Hume și a lui Adam Smith. Politicile din această carte acoperă întreg spectrul, de la stânga la dreapta, spectru care a caracterizat secolul precedent în cea mai rea perioadă a sa și care se întoarce cu o revanșă.*

Catastrofele secolului XX au fost provocate de lideri politici care fie îmbrățișaseră cu pasiune o anumită ideologie – oamenii cu principii –, fie colportau populismul – oamenii carismatici (și da, de obicei erau bărbați). Spre deosebire de acești ideologi și populiști, cei mai de succes lideri ai secolului au fost pragmaticii. Preluând o societate împotmolită în corupție și sărăcie, Lee Kwan Yew a abordat corupția direct și a transformat Singapore în cea mai de succes societate a secolului XXI. Preluând o țară atât de divizată, încât era pe punctul de a intra în secesiune, Pierre Trudeau a dezamorsat separatismul din Québec și a construit o națiune mândră de sine. Din ruinele genocidului, Paul Kagame a reconstruit Rwanda, aceasta devenind o societate pe deplin funcțională. În *The Fix*,

* Toate elementele de bază – pragmatism, prosperitate, comunitate, etică și psihologie socială – se îmbină armonios. Acest lucru se datorează faptului că toate se întorc la David Hume și la prietenul său, Adam Smith. După cum afirmă biograful lui Smith, Jesse Norman (2018), el a fost un pragmatist. În schimb, originile pragmatismului se regăsesc la Smith: „Implicațiile filozofiei newtoniene a științei sale se bucură de cea mai importantă explorare modernă în opera lui Peirce”, creatorul pragmatismului. Eticile lui Smith și Hume au fost explicit comunitariste: așa cum are grijă Norman să specifice, ei nu erau proto-utilitariști.

Jonathan Tepperman a studiat zece astfel de lideri, căutând formula prin care fiecare dintre ei a rezolvat problemele grave. Ajunge la concluzia că ceea ce aveau în comun aceștia era faptul că evitaseră ideologia; s-au concentrat, în schimb, pe soluții pragmatice la problemele de bază, adaptându-se la situații pe măsură ce acestea survineau¹¹. Erau pregătiți să fie duri la nevoie, iar dorința lor de a refuza patronajul grupurilor puternice a fost un semn distinctiv al succesului. Lee Kwan Yew era pregătit să-și întemnițeze prietenii, Trudeau le-a refuzat compatrioților din Québec autonomia după care tânjeau, Kagame a refuzat echipei sale de etnici Tutsi prada obișnuită adusă de victoriile militare. Înainte de succesul final, toți au avut de înfruntat critici acerbe.

Pragmatismul acestei cărți este ferm și consecvent ancorat în valorile morale. Evită însă ideologia, astfel că îi va ofensa cu siguranță pe ideologii de orice convingere. Ei sunt oamenii care domină în prezent mass-media. Asumarea identității „de stânga” a devenit un mod facil de a te simți superior moral, pe când asumarea identității de a fi „de dreapta” a devenit un mod facil de a te simți „realist”. Sunteți pe cale să explorați viitorul unui capitalism etic: bine ați venit în nucleul dur!